

SOÓS IMRE:

HEVES MEGYE KÖZSÉGEI

(Heves megye Tanácsának kiadása, Eger, 1975, 344 old.)

„Megyénk falusi iskoláiban tanító történelemtanárok, népművelők, tanácsí és termelőszövetkezeti vezetők és dolgozók gyakran fordulnak hozzánk azzal a kérelemmel, adjunk a kezükbe olyan kiadványt, mely áttekintést nyújt falujuk kialakulásáról, évszázados fejlődéséről, őseik küzdelmes életéről.” Így fogalmazza meg a szerző azt a társadalmi igényt, amely a kötetet létrehozta. Kétségtelenül létezik — a honismeret szerves elemeként — egy igen széles körű helytörténeti érdeklődés, amelynek a történeti kutatás kellő szinten ma még nem tud eleget tenni. Heves megye most bekerült abba a szerencsés és nem túl széles körbe, ahol — legalább az elemi igényeket — megbízhatóan ki tudják elégíteni. Ez pedig annak köszönhető, hogy a kötet szerzője Soós Imre, a megye levéltárosa évtizedeken át kitartó következetességgel gyűjtötte, tanulmányozta és rakta össze a levéltárban lappangó adatokat, amelyekből ez a kötet kikerekedett.

Az első, csaknem 60 oldal terjedelmű rész általános képet ad a megyéről. Tárgyalja a nemesi vármegye és a jobbágyfalu közéletét, a törökországi állapotokat, az újranevesülést, a jobbágybirtok helyzetét, a majorsági szervezést, a birtokviszonyokat az 1770—1771. évi úrbérrendezéstől kezdve az 1856—1867 között lezajló úrbéri elkülönülési és tagosítási eljárás fontosabb mozzanatait.

A mű gerincét a községek rövid története adja. A községekről ABC-rendben szól, Abasárral kezdve és Zaránkkal befejezve. „A kiadvány a mai Heves megye azon településeiről szól, amelyek

1867-ben önálló községek voltak.” Ennek értelmében 118 községet tárgyal, s egyre átlagosan 4—5 oldal terjedelem jut. Tervez a szerző egy második kötetet is, amelyben a polgári kor (1868—1944) anyagát dolgozza fel. A forrásjegyzéken túl szómagyarázati jegyzék, a községek pecsétnyomati rajzait bemutató táblák, valamint néhány határtérkép egészíti ki a kötetet.

Minden helységet azonos módon mutat be. Először megadja a község fekvését, talajának fő jellemzőit, a határ 1866. évi kiterjedését és művelési ágak szerinti megoszlását. Ezután a település első említésétől kezdve felsorolja a községekre vonatkozó adatokat, amelyek a XVI. századtól kezdve viszonylag részletezőbbek. A források döntően első köztársasági levéltári anyagok, ezért a könyv részben forráskiadvány jellegű. Pl. Kál esetében a 21 forrásjelzésből mindössze kettő a már publikált mű, s az arányok másutt is hasonlóak. A szerző messzeemenően ragaszkodott a tényyszerűséghez. Legfeljebb értelmezést adott, de fejtegetésekbe ott sem bocsátkozott, ahol erre az előzmények módját adtak volna, mint pl. Maklár, Monosbél, Nagyrédé stb. esetében. Nyilván ebből a szolid, s fegyelmezett vonalvezetésből következik, hogy nem tért ki a községnevek etimológiájára, még akkor sem, amikor a kutatási előzmények ezt megengedték volna. A helytörténet iránt érdeklődőket a névmagyarázatok általában nagyon érdeklik, s nem is nagyon tudnak elgondolni a többféle lehetőség között, s így igen sok téves népetimológia forog közkezen. Célszerű volna tehát a mai tudományos álláspont rögzítése ilyen tekintetben is. Igaz, joggal mondhatta a szerző, hogy ez már külön feladat, amit nyelvészek bevonásával kell elvégezni. Valóban így van ez, s egy ilyen irányú vizsgálathoz Soós könyve

értékes támpontokat nyújt, amit Kistálya példájával világítunk meg.

A Tályai településneveket az eddigi kutatás a francia *taille* (vágás, metszés) szóval hozta összefüggésbe. Heves megyében két Tályai is van (1867-ben Kistályai és Nagytályai), de ismeretes ilyen megjelölés Tokaj környékén is. A francia eredetű helynév vallón, francia alapítókra és irtványtelepülésekre utal. Más történeti adatok is valószínűsítették a francia eredeztetést, amit most Soós adatai tovább erősítenek. Ezek szerint 1382-ből ismeretes itt, hogy a templom védszentje Szent Egyed, akinek a tisztelete a neolatín népek körében igen elterjedt volt. De 1275-ben ezen a vidéken említik a Villa Talya Latina nevű települést, amely minden bizonnyal azonosítható az egyik Tályával. Valószínű azonos ezzel az 1298-ban kelt okiratban szereplő Latina Villa is. Így az eddigi feltételezések mind az etnikumra, mind az

etimológiára vonatkozva megerősödnek.

Mindösze egy hiányérzetünknek kell hangot adni az értékes kötettel kapcsolatban. Jelentősen gazdagította volna a munkát, ha több közzétérkép lehetett volna még hozzáférhető, különösen ha ezek a közlőteknlé jobb kivitelben kerülnek nyilvánosságra. A történeti térképek rendkívül fontos, sok irányban kamatoztatható történeti forrást jelentenek, amelyek igen nehezen hozzáférhetők. Úgy gondoljuk, hogy a második kötet még nyújt módot ilyen irányú pótlásra.

Végül szólni kell arról is, hogy a kiadás a Heves megyei Tanács érdeme (a könyv is náluk szerezhető meg). Olyan munka megjelenését tették lehetővé, amely nemcsak megyei keretben szolgálja a honismeret ügyét, hanem értékes tudományos hozzájárulás a hazai történetkutatáshoz is.

Barabás Jenő

A LEGÚJABB HAJDÚ-BIHAR MEGYEI ÉVKÖNYVEKRŐL

Nemrég jelent meg a Hajdú-Bihar megyei Levéltár harmadik évkönyve, *Gazdag István* szerkesztésében. A kötetben döntően agrártörténeti tárgyú tanulmányok kaptak helyet. *Balogh István* az alföldi mezővárosok határhasználatának XIII—XV. századi történetét kutatva tisztázza Debrecen határa kialakulásának történelmi körülményeit, s új forrásanyagok alapján bebizonyítja, hogy mind a hatalmas puszták birtokba vétele, mind pedig a határhasználati rend kialakítása csak az uradalom támogatásával és jóváhagyásával történhetett. *Makkai László* Debrecen török kori agrártörténetének felvázolásakor kiemeli azokat az okokat, amelyek közrejátszottak abban, hogy a török hódoltság idején a város agrárjellege megerősödött. A kiterjedt pusztákon virágzó állattenyésztés folyt, a város egyik legfontosabb jövedelemforrása az állattartás volt. *Béres András* azt a fontos kérdést vizsgálja, hogy milyen szinten volt az állategészségügy a XIX. század eleji Hortobágyon. *Merró Zoltánné* tanulmánya arra keres választ, mennyire járul hozzá a XIX. század második felében a debreceni tanítóképzőben folyó mezőgazdasági ismeretek oktatása a kor mezőgazdasági ismereteinek elsajátításához és

alkalmazásához. *Bárony István* a török hódoltság alatt szinte teljesen lakatlanná vált Bihar vármegye népesítéstörténetét vizsgálja közvetlenül a hódoltság utáni időszakban, *Orosz István* pedig a hajdúvárosok XVIII—XIX. századi szőlőtermelésével foglalkozik és azt kutatja, hogy a szőlőtermelés milyen helyet foglalt el a hajdúvárosok gazdasági életében, a többi gazdasági ághoz viszonyítva.

További három tanulmány (szerzőik *Mikecz Ferenc*, *Gazdag István* és *Ujlaky Zoltán*) a megye felszabadulás utáni agrártörténetével foglalkozik.

A tanulmányokhoz két közlemény kapcsolódik. *Szendrey István* — folytatva a hajdúvárosokról és a hajdúkról szóló kutatásait — ezúttal Derecske hajdújogáról ír, *Benda Kálmán* kitűnő forrásközleménye a Felső-magyarországi rendeknek a Bocskai szabadságharcot követő kassai részgyűléséről (1607) szól.

A Biharj Múzeum szép kivitelezésű, gazdag illusztrációs anyaggal ellátott 1976-os évkönyvét *Módy György* közreműködésével *Héthy Zoltán* szerkesztette. A kötetben régészeti, történelmi, néprajzi, művészettörténeti, irodalomtörténeti és muzeológiai tanulmányok kaptak helyet. A régészeti tanulmányok közül kiemelkedő *Módy György* és *Kozák Károly* írása, arról a nagyszabású régészeti kutatói és helyreállítási munkálatról, amelyet 1972 és 1975 között